

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Мороховська Н.С.

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії права та держави
факультету соціології та права НТУУ «КПІ»*

У сучасному світі, коли соціальна тканина, що забезпечує зв'язок між членами суспільства, стоншується, а подекуди й рветься, поступово збільшується фрагментація суспільства, ізоляція громадян одне від одного, агресія і, як наслідок, зростає злочинність.

З кожним роком зростає кількість країн, які запроваджують в свою систему кримінального судочинства нові підходи до злочину, зокрема такі, як відновне правосуддя. І це не випадково, бо відновне правосуддя не просто намагається зберегти баланс між потребами потерпілого, правопорушника і громади в цілому, але й допомагає суспільству повернути традиційне розуміння правосуддя як процесу відновлення справедливості. Процесу, що базується на загальнолюдських цінностях, принципах суспільної моралі і гуманізму.

Сьогодні відновне правосуддя визнане в усьому світі різними урядами, різними спільнотами, занепокоєними питаннями злочинності. Україна не є виключенням. Відновне правосуддя в Україні розвивається з 2003 року. Зрозуміло, що, обираючи власний шлях розвитку, досліджується і впроваджується кращий світовий досвід. Вкрай важливим на цьому етапі є глибоке засвоєння уявлень про філософію і практику відновного правосуддя.

Коли суспільство стикається з актом заподіяння лиха, воно має вибрати з трьох можливих підходів до здійснення правосуддя і встановлення справедливості. Один із них – відновлення справедливості за допомогою помсти, коли люди беруть справу правосуддя у свої руки. Але приклади Руанди, колишньої Югославії та інші свідчать про те, що помста є спіраллю смерті, вона несумісна з упорядкованим суспільством.

Другий підхід втілює сучасна система правосуддя. Її сильними сторонами є дотримання прав людини і встановлення влади закону, які є фундаментальними чинниками. Однак вона має і суттєві вади. Сучасне «кримінальне» правосуддя зосереджується на покаранні та протистоянні, які призводять до заперечення відповідальності однієї сторони перед іншою, нехтування переживаннями сторін. Поза увагою залишаються потерпілі і громади з їхніми потребами. Таке

правосуддя часто заохочує злочинство, роз'ятрюючи суспільні рани, а не загоюючи їх. І справді, «карний» підхід до правосуддя часто предбачає, що його здійснення і зцілення суспільства є різними, окремими речами, які, здається, навіть у принципі несумісні.

Третій, альтернативний підхід до правосуддя, має більш тривалу історію і засновується на універсальних принципах. Головною і відмінною рисою відновного правосуддя є його основоположна ідея про те, що реакція на злочин повинна полягати у виправленні скоєного зла, а зовсім не в спричиненні нового зла, цього разу, на адресу злочинця. Здається очевидним, що стратегія зла у відповідь не приносить нічого, крім збільшення загальної кількості зла у світі.

Основною метою відновного правосуддя є відновлення, акцентування на потребах і зобов'язаннях, що виникають. В центрі уваги такого підходу - потреби і права потерпілих. Правопорушників заохочують до осмислення того, якої шкоди вони завдали, спонукають взяти відповідальність за неї. При цьому вагому роль відіграють громади, участь і спілкування заохочуються. Передбачається, що відновне правосуддя може і мусить сприяти зціленню як окремого індивіда, так і цілої спільноти. Воно переважно зосереджується на потребах, ніж на заслуженому покаранні.

Карна («легалістська») і «відновна» моделі правосуддя часто сприймаються як взаємовиключні. Але все частіше з'являються підходи щодо розгляду правосуддя як континууму, який визнає не лише вади, а й сильні сторони «легалістської» моделі.

Філософ права Конрад Врунк зазначає, що в теорії відплата й відновлення можуть не бути протилежними полюсами, як ми це уявляємо [1]. На його думку, вони мають багато спільних рис. Найголовнішою метою обох підходів є відновлення і захист за принципом зворотності, але вони різняться у своїх баченнях того, що саме може найефективніше встановити рівновагу.

Як карна, так і відновна модель правосуддя виходять із припущення, що скоєння злочину порушує баланс, рівновагу. Наслідком є те, що потерпілий потребує якоїсь компенсації, а правопорушник завинив. Обидві моделі акцентують увагу на пропорційному співвідношенні між вчинком та

відповіддю на нього. За логікою карного підходу, біль і страждання відновлять рівновагу і забезпечать відчуття справедливості. Але почуття сорому і провини, психологічні травми допомагають нам зрозуміти, чому ця модель так часто не забезпечує досягнення бажаного як для потерпілих, так і для правопорушників. За допомогою покарання намагаються відновити справедливість, але насправді часто воно має протилежні наслідки. З іншого боку, з точки зору відновного правосуддя, рівновага відновлюється тоді, коли визнається, що потерпілому завдано шкоди. При такому підході логічним є заохотити правопорушника взяти на себе відповідальність, відшкодувати збитки і звернутися до аналізу, що спричинило таку поведінку.

Відновне правосуддя має потенціал сприяти обом сторонам і допомагати їм у налагодженні життя, звертаючись до потреби відновлення справедливості у такий позитивний спосіб. Проте правопорушники і потерпілі – не єдині учасники правосуддя. Ключову роль тут відіграють родини і громади. Насправді виключення їх з процесу правосуддя за традиційної сучасної системи правосуддя може бути основною причиною руйнування громад у багатьох куточках світу. Звідси логічно випливає думка про те, що участь спільноти в процесі відновного правосуддя може бути ключем до виживання громади.

Переваги відновного правосуддя є очевидними не тільки для потерпілих і правопорушників, але й для суспільства в цілому. Воно знижує схильність правопорушників до вчинення протиправних дій в майбутньому. Певною мірою це сприяє подальшій консолідації суспільства, підтриманню в належному стані соціальних і міжособистісних зв'язків між його членами.

Відновне правосуддя – це частина іншої філософії, спрямованої на утвердження поваги між людьми, на переконання людей краще, гуманніше ставитись один до одного і підтримувати порядок і гармонію в суспільстві. Запровадження принципів відновного правосуддя при вирішенні конфліктів як в межах правосуддя, так і поза ними, є запорукою переходу до нової моделі співіснування у суспільстві: від суперництва до співпраці. На думку норвезького кримінолога Нільса Крісті [2], можливість вирішувати конфлікти є не тільки *правом*, практично узурпованим сьогодні системою правосуддя, а й

гострою потребою в психологічній і моральній реабілітації як самих учасників конфлікту, так і громади в цілому.

Список використаних джерел

1.Цит. за : Говард Зер. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / Пер. з англ. М.Яковлєва. - Київ, 2004.- 224с.

2.Кристи Нильс . Плотность общества. Пер.с норвежского Е.Рачинской. – М.: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. -140с.

3.Райт Мартін. Відновне правосуддя- шлях до справедливості. Симпозіум. Київ, 2007.